

Revista 22 – 25 octombrie 2011

Comunismul și decomunizarea în Republica Moldova. Povestea continuă...

Spre deosebire de alte locuri unde a fost condamnat postmortem sau în contumacie, la Chișinău comunismul trăiește omniprezent.

În mai 2010, eram la Chișinău, împreună cu Vladimir Tismăneanu, Bogdan Cristian Iacob și Cristian Vasile, pentru a reprezenta Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România și Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc la un schimb de experiență cu colegi din instituții și comisii similare din Europa de Est. Gazdele erau membrii Comisiei pentru Studierea și Aprecierea Regimului Comunist Totalitar din Republica Moldova (CSARCTRM), cei meniți a fi – în concepția organizatorului evenimentului, Fundația Soros – principalii beneficiari ai schimbului de experiență, pentru că, atunci, Comisia moldoveană se afla încă în timpul mandatului. O masă rotundă cu același scop, dar într-un format diferit, avusese loc la București, în martie 2010.

În timpul conferinței de la Chișinău, desfășurată, ironia sorții, în hotelul Codru, fostul hotel al Partidului Comunist, s-au auzit dintr-o dată vociferări puternice de afară. Ne-am lămurit repede că era vorba despre un protest organizat de Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM). Nu, nu erau tovarăși cărunți și nici bătrâni nostalgici, ci câteva zeci de tineri frumoși, bine îmbrăcați și bine organizați. Maestru de ceremonii era Mark Tkaciuck, deputat comunist, cândva consilier al fostului președinte Vladimir Voronin, scriitor de texte ideologice și considerat un fel de eminență cenușie în partid. Tkaciuck dădea tonul de la portavoce, iar tinerii repetau cumiști lozinci grave: „Opriti răfuiala politică!“, „Jos fascismul!“, „Jos Ghimpu!“. Pe pancartele protestatarilor stătea scris: „Anticomunismul e fascism“, „Nu fascismului, Jos Comisia Ghimpu!“, „Hitler, Mussolini, Antonescu sînt mîndri de voi“, „Jos Ghimpler!“ (combinație dintre numele lui Hitler și cel al președintelui interimar, inițiator al Comisiei, Mihai Ghimpu, a cărui fotografie era parodiată cu o mustață à la Hitler). Comisia moldovenească și conferința au fost catalogate drept „antiștiințifice“.

După ce și-au făcut numărul, tinerii s-au retras liniștiți și veseli. Cei mai mulți dintre ei fuseseră aduși cu arcanul de la Școala Antropologică Superioară, aflată sub influența comuniștilor. Nu păreau a fi din categoria fervenților fanatici, așa că nu putem ști câți credeau cu adevărat ceea ce strigau. Dar cert este că au fost acolo și acest lucru le va marca într-un fel sau altul biografia.

Fețele schimbătoare ale comunismului

Așadar, spre deosebire de alte locuri unde a fost condamnat post-mortem sau în contumacie, la Chișinău comunismul trăiește omniprezent. Este vivace, adaptabil și se întâmplă să vorbească uneori prin voci tinere, alteori prin voce nostalgică, prin vocea sărăciei, a „omului nou“ cu creierul spălat, a vechii privilegii sau a noilor îmbogățiți. Am putut constata acest lucru cu ocazia fiecărei vizite la Chișinău. Candidatul din acest an al PCRM la Primăria Chișinăului a fost

un tânăr de 36 de ani, Igor Dodon, licențiat în economie, cadru universitar, deja fost vice-prim-ministru, vorbitor al unei frumoase limbi de lemn.

În timpul celei mai recente vizite, din septembrie anul acesta, am participat, printre altele, la o discuție de lucru, pe tema accesului la arhive, cu reprezentanți ai arhivelor și ai Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal (CNPDP). Reprezentantul Centrului, un tânăr cu profil urban adus la zi, vizibil încântat de poziția de putere în care a ajuns, vorbea limba comunistă în dialect european, invocând reglementări europene pentru a justifica blocarea accesului la categorii de documente din arhive sau utilizarea publică a acestora. Membri ai CSARCTRM s-au trezit cu sesizări de la CNPDP și citări la, țineți-vă bine, Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției, pentru că au publicat materiale despre cazuri de victime ale comunismului, în care, chipurile, ar fi fost încălcate drepturi individuale prin dezvăluirea unor date cu caracter personal. Totuși, nu existase nicio plângere a vreunei persoane care s-ar fi considerat prejudiciată, Centrul asumându-și, preemptiv și abuziv, un rol de Big Brother, care veghează și cenzurează accesul la arhive și utilizarea documentelor. Se întâmplă și în România ca, în anumite arhive, legea pentru protecția datelor cu caracter personal să fie invocată pentru a împiedica accesul la dosare individuale, de cadre și profesionale, sau la alte date utile pentru identificarea și schițarea profilului unor victime sau responsabili ai regimurilor nedemocratice.

Tot acum, în septembrie 2011, am participat la lansarea volumului Fără termen de prescripție. Aspecte ale investigării crimelor comunismului în Europa, care adună materialele conferinței din mai 2010 și care, după aprecierea coordonatorilor cărții, Sergiu Musteață și Igor Cașu, țin loc unui Raport Final al CSARCTRM. Multe dintre materialele predate pentru raportul CSARCTRM sunt incluse în acest volum.

Scopul Comisiei, denumită „Comisia Cojocarului”, după numele președintelui ei, istoricul Gheorghe Cojocar, era similar Comisiilor Wiesel și Tismăneanu din România: de a produce un document științific consistent, pe baza accesului extins la arhive, care să fie asumat de instituțiile statului. Până la urmă, din cauza mandatului extrem de scurt al Comisiei (ianuarie-iunie 2010) și a neînțelegerilor dintre membri, pe fondul disputelor pe acest subiect din coaliția de guvernare nu s-a ajuns la un raport final propriu-zis, consistent și articulat. Președintelui Mihai Ghimpu i-a fost predat un volum eterogen de circa 1.000 de pagini, cu studii și documente, care a rămas departe de ochiul publicului, neputând fi consultat ca produs final nici măcar de toți membrii Comisiei. A fost făcut public doar un Raport Analitic de 17 pagini, redactat într-un grup restrâns și acomodat se pare cu Președinția, care se dorea a fi o sinteză a cercetărilor făcute în cadrul Comisiei și conținea și 14 recomandări. Acest document (care conține câteva erori elementare) a fost considerat de mulți prea puțin.

Raportul trebuia să fie prezentat în plenul Parlamentului, dar prezentarea a fost amânată de două ori și se pare că nici nu va mai avea loc vreodată. Motivul oficial a fost că raportul nu a fost finalizat, dar este clar că motivele politice au fost cel puțin la fel de importante, în coaliția de guvernare existând divergențe (din cauza susținerii electorale încă importante pentru comuniști și ideea de comunism) în privința concluziilor și recomandărilor raportului.

Bilanț din mers

Ce a rămas după toată povestea? Nu foarte mult, dar nici puțin. Știm de la Priscilla B. Hayner, cea care a realizat o analiză comparativă a 21 de comisii de adevăr din întreaga lume (Unspeakable Truth. Confronting State Terror and Atrocity, 2001), că astfel de organisme sunt create cu predilecție în state unde tranziția la democrație se face cu dificultate, unde instituțiile și forțele politice democratice nu sunt suficient consolidate, unde sistemul judiciar nu-și face treaba când vine vorba de judecarea responsabililor regimului dictatorial, unde arhivele sunt semideschise (sau, dacă preferați, semiînchise), unde nu există voință academică, politică și socială peste masa critică pentru a asuma și transmite public adevăruri tranșante despre trecutul recent. Rolul comisiilor de adevăr este de a grăbi lucrurile forțând schimbări, de a arde etapele, de a produce un soi de exorcism, o gestică simbolică în care delimitarea de trecut este combinată cu asumarea acestuia. Comisiile nu produc revoluții, dar rămân momente de referință pentru că deschid calea unor schimbări semnificative.

În ciuda scepticismului unora, Comisiile Wiesel și Tismăneanu au făcut ca statul român să-și asume și să condamne oficial participarea României la Holocaust și dictatura comunistă. Recomandările celor două comisii sunt parțial puse în practică: accesul la arhive este, cu câteva excepții condamnabile, mai facil, în școli și universități se predă istoria Holocaustului și a comunismului, se fac eforturi pentru reprezentarea muzeografică a celor două tragedii, au apărut instituții și departamente specializate care se ocupă de ism-ele secolului XX etc.

În Republica Moldova, Comisia Cojocaru joacă rol de precedent pentru a grăbi schimbări ale atitudinii față de trecutul comunist la nivelul instituțiilor. Pe timpul funcționării Comisiei, membrii acesteia au beneficiat de derogări ale reglementărilor în vigoare, având acces la categorii de documente ținute până atunci sub lacăt, din arhive precum Arhiva Organizațiilor Social-Politice (arhiva partidului), Depozitele Speciale de Arhivă ale Ministerului de Interne și Serviciului de Informații și Securitate (fosta KGB) și Arhiva Națională. Pe timpul mandatului, cercetătorii Comisiei au copiat masiv documente de arhivă, care au stat deja sau vor sta la baza unor volume sau studii. Între timp, depozitele speciale au fost închise la loc, dar cercetătorii fac presiuni pentru acces neîngrădit la arhive, prin schimbarea legislației și interpretarea liberală a normelor în vigoare. La Universitatea de Stat a fost creat un Centru de Studiere a Totalitarismului condus de Igor Cașu. Au apărut noi generații de studenți și cercetători interesați în abordarea, de pe poziții democratice, a studiului trecutului totalitar. Pe scurt, ceva se întâmplă. Este, desigur, și mult loc de mai bine.

<http://www.revista22.ro/articol.php?id=11766>